

# การสร้างวัฒนธรรมสันติภาพในอินเดียของเซอร์ ชัยยิต อะหมัด ข่าน

รับบทความ : 12 กุมภาพันธ์ 2564 ■ แก้ไขบทความ : 12 เมษายน 2564 ■ ตอบรับบทความ : 21 เมษายน 2564

\*อีเมลผู้เขียนหลัก: Abdunrohman.M@chula.ac.th

อับดุลเราะฮมาน มูแกม<sup>1</sup>

## บทคัดย่อ

**จุดประสงค์** บทความวิจัยชิ้นนี้มีเป้าหมายเพื่อศึกษาแนวคิดการสร้างวัฒนธรรมสันติภาพในสังคมพหุอินเดียของท่านเซอร์ ชัยยิต อะหมัด ข่านผ่านคำถามสำคัญคือ ท่านเซอร์ ชัยยิต อะหมัด ข่านแก้ไขปัญหาความขัดแย้งในสังคมพหุอินเดียได้อย่างไร?

**วิธีการศึกษา** ผู้วิจัยได้เก็บข้อมูลทางวิชาการหลากหลายรูปแบบทั้งในและต่างประเทศเพื่อศึกษาแนวคิดการสร้างวัฒนธรรมสันติภาพของเซอร์ ชัยยิต อะหมัด ข่าน อีกทั้งสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ซึ่งเป็นกลุ่มนักวิชาการชาวไทยจำนวน 10 คน ที่มีความเชี่ยวชาญทางด้านการเมือง การปกครอง สังคมและวัฒนธรรม รวมทั้งปวงปราชญ์อินเดีย

**ผลการศึกษา** พบว่า 1) เซอร์ ชัยยิต อะหมัด ข่านได้นำเสนอแนวคิดและแนวทางในการสร้างวัฒนธรรมสันติภาพผ่านการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรม 2) สอดคล้องของอินเดีย 3) ความเป็นหนึ่งเดียว 4) เชคควิลาร์แบบอินเดียเพื่อความสมานฉันท์ระหว่างชาวฮินดูและมุสลิม

**การนำผลวิจัยไปใช้** แนวคิดของเซอร์ ชัยยิต อะหมัด ข่านสามารถนำไปปรับใช้เพื่อสร้างวัฒนธรรมสันติภาพในสังคมพหุวัฒนธรรม เนื่องจากแนวคิดดังกล่าวถือเป็นบทเรียนแห่งความสำเร็จในการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งในสังคมอินเดีย ซึ่งสังคมไทยควรเรียนรู้แนวคิดดังกล่าวเพื่อเป็นแนวทางในการแก้ไขปัญหาความขัดแย้ง

**คำสำคัญ:** เซอร์ ชัยยิต อะหมัด ข่าน วัฒนธรรมสันติภาพ อินเดีย

<sup>1</sup> Ph.D. (ปรัชญาการเมือง) อาจารย์นักวิจัย (AR-5) ประจำหน่วยปฏิบัติการวิจัยเอเชียใต้ศึกษา สถาบันเอเชียศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

# Building Peace Culture in India of Sir, Syed Ahmad Khan

Received: February 12, 2021; ■ Revised: April 12, 2021; ■ Accepted: April 21, 2021

\*Author Email: Abdunrohman.M@chula.ac.th

---

Abdunrohman Mukem<sup>1</sup>

## Abstract

**Objective** This research paper aims to study Sir, Syed Ahmad Khan's thought in building peace culture in pluralistic society in India, through the main question is, how Sir Syed Ahmad Khan solve the conflict in pluralistic society in India?

**Methodology** The researcher collected academic data from different sources, Thai and foreign to find out Sir, Syed's thought in building peace culture. And interviewed key informants ten of Thai academic scholars, who expert about government and politics, society, culture and Indian philosophers.

**Research Findings** 1) Sir Syed Ahmad Khan presented his thoughts and approaches of building peace culture through inter-cultural learning cross cultures, 2) two eyes of India, 3) Quam and, 4) Indian secularism for reconciliation between Hindu and Muslim.

**Applications** Sir Syed Ahmad Khan's thoughts can be applied in building peace culture in pluralistic society, due to it gave lesson of successful in solving conflict resolution in Indian society. Thai society should also learn it as an approach of solving going on conflict resolution.

**Keyword:** Sir Syed Ahmad Khan, Peace Culture, India

---

<sup>1</sup> Ph.D. (Political Philosophy), Academic Researcher (AR-5), Research Unit for South Asian Studies, Institute of Asian Studies, Chulalongkorn University.

## บทนำ

การอยู่ร่วมกันในสังคมพหุวัฒนธรรมถือเป็นความท้าทายสำคัญตั้งแต่อดีต ปัจจุบัน และอนาคต ซึ่งการรับมือในสิ่งดังกล่าวมีทางเดียวคือ “การสร้างวัฒนธรรมสันติภาพ” เพราะสิ่งดังกล่าวถือเป็นภูมิปัญญาและการปรับตัวของผู้คนในสังคมผ่านการอยู่ร่วมกันแบบถ้อยทีถ้อยอาศัย การอดทนอดกลั้นและการประนีประนอม รวมถึงการเรียนรู้ระหว่างกันเพื่ออยู่ร่วมกันอย่างสันติ คำว่า “วัฒนธรรมสันติภาพ” หรือ “สันติวัฒนธรรม” นั้นเริ่มใช้เป็นครั้งแรกโดยองค์การสหประชาชาติ (United Nations) เมื่อปี 1989 และได้แถลง “ปฏิญญาว่าด้วยวัฒนธรรมสันติภาพ” (Declaration on a Culture of Peace) เมื่อวันที่ 13 กันยายน 1999 ใน resolution 53/243 ระบุว่า “สันติภาพไม่ใช่แค่เพียงไร้ความขัดแย้ง แต่หมายถึงภาพสะท้อนเชิงบวก การมุ่งเน้นกระบวนการมีส่วนร่วมผ่านการสานเสวนาเพื่อนำไปสู่ความเข้าใจและความร่วมมือระหว่างกัน” วัฒนธรรมสันติภาพจึงถูกนำมาใช้ในสังคมไทยตามการรณรงค์ขององค์การสหประชาชาติ ใน Resolution A/RES/52/13 ว่า “วัฒนธรรมสันติภาพคือ การสร้างค่านิยม มุมมอง พฤติกรรมและแนวทางในการดำเนินชีวิตเพื่อปฏิเสธความรุนแรงและความขัดแย้งด้วยการเข้าไปสู่รากเหง้าของสาเหตุเพื่อแก้ปัญหาผ่านการสานเสวนาและสร้างความร่วมมือในรูปแบบของปัจเจกบุคคล กลุ่มองค์กรและรัฐ” (United Nations, 1999)

## วิธีการศึกษา

ผู้วิจัยมุ่งเน้น “วิจัยเชิงคุณภาพ” ผ่านการศึกษา 2 แนวทางสำคัญคือ 1) การวิจัยเชิงเอกสารทั้งปฐมภูมิ (Elementary Sources) และทุติยภูมิ (Secondary Sources) จากบทความ ตำราทางวิชาการ ประกาศและข้อสรุปนโยบายรัฐเพื่อทำความเข้าใจความขัดแย้งและการแก้ปัญหา รวมถึงการ

สร้างวัฒนธรรมสันติภาพผ่านแนวคิดของปราชญ์ 2) การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interviews) กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) ซึ่งเป็นนักวิชาการชาวไทยจำนวน 10 ท่านที่มีความเชี่ยวชาญทางด้านการเมือง การปกครอง สังคมและวัฒนธรรมอินเดีย โดยเฉพาะหลักคำสอนและแนวคิดของปวงปราชญ์ว่าด้วยการสร้างวัฒนธรรมสันติภาพในสังคมพหุวัฒนธรรมอินเดีย ซึ่งประกอบด้วยนักวิชาการสังกัดมหาวิทยาลัย 7 ท่านและนักวิชาการอิสระ 3 ท่าน

ผู้วิจัยนำผลการศึกษาวิเคราะห์เชิงเอกสารและการสัมภาษณ์เชิงลึกจากการลงพื้นที่ภาคสนามมาสรุปวิเคราะห์ข้อมูลประเด็นต่าง ๆ ตามหลักทฤษฎีพหุวัฒนธรรมและแนวคิดการสร้างวัฒนธรรมสันติภาพของเอส. เจ. โทมัส มิเชล (S.J. Thomas Michel) ที่นำเสนอเรื่อง (1) การศึกษาเพื่อสันติภาพ (Education for Peace) (2) โรงเรียนแห่งสันติภาพ (School of Peace Project) (3) สันติภาพในครอบครัว (Peace in family) (4) การใช้ชีวิตร่วมกัน (Sharing Life Together) (5) การสานเสวนาระหว่างศาสนา (Interfaith Dialogue Seminar) และ (5) การป้องกัน (Prevention) ความเข้าใจคลาดเคลื่อนเกี่ยวกับขนบธรรมเนียม ประเพณี วัฒนธรรม รวมถึงวิถีชีวิตของเพื่อนต่างความเชื่อ (Michel, 2001: 42-50) การศึกษามุ่งเน้นวิเคราะห์แนวคิดการสร้างวัฒนธรรมสันติภาพของเซอร์ ชัยยิด อะหมัด ข่าน ซึ่งมี 4 ประเด็นสำคัญคือ การเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรม สองดวงตาของอินเดีย ความเป็นหนึ่งเดียว และเชคควิลาร์แบบอินเดีย โดยนำมาวิเคราะห์กับหลักคิดการสร้างวัฒนธรรมสันติภาพของเอส. เจ. โทมัส มิเชล

## ผลการศึกษา

“เซอร์ ชัยยิด อะหมัด ข่าน” หรือ “ยาวาดูด

เดาละฮ์ อารีฟ จัง ซัยยิด อะหมัด ข่าน” (Jawadud Daula Arif Jung Syed Ahmad Khan) ปณฺญาชนมุสลิมระดับแนวหน้าของอนุทวีปอินเดีย ท่านเป็นผู้สืบเชื้อสายคนที่ 37 จากท่านศาสดามุฮัมมัด ﷺ ผ่านท่านอะลีและท่านหญิงฟาติมะฮ์ บุตรีของท่านศาสดา (Mukem, 2558: 41) ท่านถือกำเนิดเมื่อวันที่ 17 ตุลาคม 1817 ณ กรุงเดลีและเสียชีวิตเมื่อวันที่ 28 มีนาคม 1898 ณ เมืองอาลีการ์ รวมอายุ 81 ปี ท่านได้รับการศึกษาจากบิดา มารดาและครูสอนประจำครอบครัว ท่านศึกษาภาษาอาหรับ เปอร์เซีย รวมทั้งคณิตศาสตร์และการแพทย์แผนเปอร์เซีย-อาหรับ (Unani) สายตระกูลของท่านอพยพมาจากอาหรับ ในปี 1839 ท่านทำงาน ณ เมืองอักกรา (Agra) และ 24 ธันวาคม 1841 เป็นรองผู้พิพากษาในเมืองเมนปูรี (Mainpuri) รัฐอุตตรประเทศ หลังจากนั้น เพียงแค่ 2 สัปดาห์ท่านได้ย้ายไปยังเมืองฟาติฮปูร์ ซิกรี (Fatehpur Sikri) ในปี 1846 ย้ายไปยังเมืองเดลีและ 13 มกราคม 1855 ท่านดำรงตำแหน่งหัวหน้าผู้พิพากษาในเมืองโมราดาบาด (Moradabad) ในปี 1862 ท่านย้ายไปยังเมืองกาซิปูร์ (Ghazipur) และ 1 เมษายน 1864 ท่านย้ายไปเมืองอาลีการ์ ต่อมาในเดือนสิงหาคมปี 1867 ท่านย้ายไปยังเมืองบานาราส (Banaras) จนกระทั่งเกษียณอายุราชการในวันที่ 31 กรกฎาคม 1876 เงินเดือนขณะนั้น 400 รูปี (Mukem, 2558: 44)

ท่านเซอร์ ซัยยิด อะหมัด ข่านปฏิเสธเข้าร่วมการปฏิวัติครั้งใหญ่ในอินเดียปี 1857 เพื่อปลดแอกจากจักรวรรดิอังกฤษ ท่านนาวาบ มะฮมูด ข่านได้เสนอให้เซอร์ ซัยยิด อะหมัด ข่านเข้าร่วมภารกิจกู้ชาติครั้งดังกล่าว แต่ท่านตอบว่า “ในนามของพระเจ้า โอ้ท่านนาวาบที่เคารพ ในตอนนี้จักรวรรดิอังกฤษนั้นไม่มีทางออกจากอินเดียได้อย่างแน่นอน” ในวันที่ 20 พฤษภาคม 1857 ท่านนาวาบ มะฮมูด ข่านเข้ายึดเมืองบิจนอร์ได้สำเร็จ ซึ่งเซอร์ ซัยยิด อะหมัด ข่านพยายามช่วยเหลือชาวอังกฤษ ซึ่งมีทั้งเด็ก ผู้หญิง เจ้าหน้าที่

รวมถึงท่านเชคสเปียร์ (Shakespeare) ผู้ว่าการเมืองอวิธและครอบครัวที่ติดอยู่ในวงล้อมของความรุนแรง (Khan, 1858 และ Gandhi, 2000: 23) สิ้นสุดการปฏิวัติในปี 1857 “ท่านบาฮาตุร ซาฮ์ ซาฟิร” กษัตริย์คนสุดท้ายของอินเดียอพยพไปยังพม่าและเสียชีวิตที่นั่นในเวลาต่อมา ส่วนบุตรชายของท่าน 2 คนถูกประหารชีวิต ทรัพย์สินทั้งหมดถูกยึด จำนวนนักโทษ 3,306 คน ถูกตัดสินลงโทษ 2,025 คนและ 392 คนถูกประหารชีวิต ความรุนแรงในการปฏิวัติปี 1857 ทำให้ท่านฆอลิบ (Ghalib) ราฟิฟว่า “ละอองแห่งความโหดร้ายในเดลินั้นปลิวว่อนด้วยหยดเลือดของมุสลิม” (Gandhi, 2000: 23)

ท่านเซอร์ ซัยยิด อะหมัด ข่านได้ข้อสรุปสำคัญจากการปฏิวัติปี 1857 ว่า “การต่อสู้กับอาณานิคมอังกฤษนั้นมีเพียงหนทางเดียวนั่นก็คือ การศึกษา” เหตุการณ์ในปี 1857 ถือเป็นจุดเปลี่ยนสำคัญในชีวิตของท่าน ในปี 1858 ท่านจึงเริ่มก่อตั้งโรงเรียน ณ เมืองโมราดาบาด อีกทั้งพยายามศึกษางานประวัติศาสตร์วิทยาศาสตร์และเศรษฐศาสตร์การเมืองจนนำไปสู่การก่อตั้ง “สถาบันทางความคิด” (Scientific Society) ณ เมืองกาซิปูร์เพื่อนำวิทยาการตะวันตกมาสู่ตะวันออก ส่งผลให้เกิดงานแปลกว่า 40 ชิ้นจากภาษาตะวันตก โดยเฉพาะภาษาอังกฤษมาเป็นภาษาอูรดูเพื่อให้ชาวอินเดียเข้าใจศาสตร์ตะวันตกและสร้างความสัมพันธ์ระหว่างชาวมุสลิมและชาวอังกฤษ

ต่อมาท่านได้ก่อตั้งโรงเรียน “วิคตอเรีย” ซึ่งมีการสอนทั้งภาษาอูรดู เปอร์เซีย อังกฤษ สันสกฤต แต่ท้ายที่สุดก็ไม่ประสบความสำเร็จ (Khan, 2004: 154-155) หลังจากนั้น ท่านเดินทางไปยังเมืองอาลีการ์และทำงานผ่าน “ขบวนการเคลื่อนไหวอาลีการ์” (Aligarh Movement) ท่านได้ก่อตั้ง “โรงเรียนมัสดารออะตุลอุloomมุซลมานิลฮินด์” (Madrastul Uloom Musalmanan-e-Hind) และเปิดสอนเมื่อวันที่ 24 พฤษภาคม 1875 โดยมีนักเรียน 23 คนและเดือนธันวาคมปี 1875

เพิ่มอีก 66 คน รวม 89 คน ท่านได้เปลี่ยนชื่อโรงเรียนเป็น “วิทยาลัยมุฮัมมัดตัน อังกฤษ-โอเรลตัล คอลเลจ” (Muhammadan Anglo-Oriental College) เมื่อวันที่ 8 มกราคม 1877 และได้ยกระดับเป็น “มหาวิทยาลัยมุสลิมอาลิการ์” (Aligarh Muslim University) ในปี 1920 ซึ่งปัจจุบันมี 5 วิทยาเขตทั่วประเทศอินเดีย (Mukem, 2558: 54-55) จากการศึกษาพบว่า ท่านเซอร์ ซัยยิด อะหมัด ข่านนั้นได้นำเสนอแนวคิดในการสร้างวัฒนธรรมสันติภาพในสังคมพหุวัฒนธรรมอินเดียดังต่อไปนี้คือ

### 1. การเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรม (Cross Cultural Learning)

เนื่องจากท่านเซอร์ ซัยยิด อะหมัด ข่านนั้นต้องการให้คนอินเดียเรียนรู้วัฒนธรรมอื่น ๆ ซึ่งเน้นวัฒนธรรมอังกฤษ เนื่องจากอังกฤษเป็นประเทศอาณานิคม การเข้าใจวัฒนธรรมอังกฤษนั้นคือ การเท่าทัน ท่านจึงเริ่มออกเดินทางไปอังกฤษในปี 1869 ขณะอายุ 52 ปีเพื่อเรียนรู้และทำความเข้าใจด้วยคำถามสำคัญคือ “ทำไมอังกฤษสามารถมาปกครองราชวงศ์โมกุล ปัจจัยใดที่ทำให้พวกเขามีอิทธิพลทางความคิดเหนือชาวอินเดีย” ท่านเรียนรู้สังคมอังกฤษ ศึกษากระบวนการทำงานและการจัดการของมหาวิทยาลัย โรงพยาบาล โรงงานและอื่น ๆ ท่านใช้เวลา 17 เดือนในการเรียนรู้วัฒนธรรมอังกฤษ ท่านได้เห็น “บ่าวรับใช้ชาวอังกฤษมีการศึกษา ทั้ง “แอนนี สมิธ” (Anne Smith) ที่มีความจำเป็นเลิศ อ่านหนังสือคล่องแคล่ว ทำงานเป็นระบบไม่ต่างจากนาฬิกาหรือเครื่องจักร และสาวใช้ชื่อ “อลิซาเบท แมททีวส์” (Elizabeth Matthews) ซึ่งยังสาว เธอถ่อมตน เป็นแม่บ้านที่คอยปรนนิบัติทุกอย่าง เธอจ่ายเงินบางส่วนเพื่อซื้อหนังสือพิมพ์ คนขับรถม้าและคนงานรับจ้างเป็นผู้รู้หนังสือ การพูดคุยแลกเปลี่ยนเกิดขึ้นได้ทั้งที่สมาคม บ้าน แม้ขณะรับประทานอาหาร

ท่านเข้าใจทันทีว่า การศึกษาและการรู้หนังสือเป็นอาวุธสำคัญของคนอังกฤษ ทั้งศาสตร์และศิลป์ต่างปรากฏในภาษาของพวกเขา ชาวอินเดียจะต้องมีสิ่งดังกล่าวในภาษาของตนเอง ชาวอินเดียต้องเข้าใจภาษาอังกฤษ เพราะการศึกษาสามารถยกระดับคนให้ปราดเปรื่องได้ (Gandhi, 2000: 28-30) เมื่อแนวทางการเท่าทันก็คือ การศึกษา ท่านจึงเปิดสถาบันการศึกษาและใช้ภาษาต่างประเทศในการเรียนการสอน โดยเฉพาะภาษาอังกฤษ ซึ่งสามารถผลิตผู้คนจำนวนมากมายที่เข้าใจวัฒนธรรมของเพื่อนร่วมโลกจวบจนปัจจุบัน จะเห็นได้ว่า เซอร์ ซัยยิดอะหมัด ข่านได้บทเรียนสำคัญจากตะวันตกและท่านก็ใช้ชุดความรู้ของตะวันตกมาสร้างสังคมตะวันออก โดยเฉพาะมุสลิม ในขณะที่ท่านไม่ทิ้งอัตลักษณ์แห่งความเป็นมุสลิมแต่อย่างใด (สุกรี บุญเทพ, สัมภาษณ์ 8 กันยายน 2563)

### 2. สองดวงตาของอินเดีย (Two eyes of India)

ท่านเซอร์ ซัยยิด อะหมัด ข่านกล่าวว่า “แผ่นดินอินเดียเป็นบ้านของฮินดูและมุสลิม เราต่างหายใจจากอากาศอินเดีย ใช้แหล่งน้ำอันศักดิ์สิทธิ์ร่วมกันนั่นก็คือ คงคาและยามนา เราต่างบริโภคผลผลิตที่ออกเงยจากแผ่นดินเดียวกัน เราต่างอาศัยและทิ้งเรือนร่างไว้บนแผ่นดินผืนนี้ไม่ต่างกัน เมื่อเราอาศัยแผ่นดินผืนนี้อย่างยาวนาน เลือดของพวกเราเริ่มเปลี่ยนเป็นสีเดียวกัน ใบหน้าของพวกเราเริ่มคล้ายกัน มุสลิมและฮินดูต่างรับอิทธิพลทางวัฒนธรรมระหว่างกัน เรากลมกลืนกันจนสร้างภาษาใหม่ร่วมกันคือ ภาษาอูรดู ซึ่งไม่ได้เป็นทั้งภาษาของชาวมุสลิมและภาษาของชาวฮินดู เราทั้งสองเป็นพลเมืองอินเดียและเป็นชนชาติเดียวกัน ขับเคลื่อนประเทศชาติไปพร้อมกัน เราทั้งสองต้องสามัคคีกัน เห็นอกเห็นใจและรักใคร่กัน เราต้องสลายความเป็นตัวตนของเราเพื่ออยู่ร่วมกับคนรอบข้าง

น่าอนาใจที่คนคนหนึ่งไม่เข้าใจและทะเลาะกัน” (Ahmad, 2006: 86 และ Guha, 2012: 69)

ความจำเป็นในการอยู่ร่วมกันของชาวอินเดีย นั้น ท่านเซอร์ ชัยยิต อะหมัด ข่านได้กล่าวว่า “อินเดีย ไม่ต่างจากเจ้าสาวที่มีดวงตาอันแวววาวและสวยสด ซึ่งเปรียบเสมือนฮินดูและมุสลิม หากพวกเขาต่างทะเลาะกัน เจ้าสาวที่สวยงามก็จะอัปลักษณ์ หากพวกเขาทำร้ายกัน เจ้าสาวก็จะสูญเสียดวงตา พลเมืองอินเดียจึงมีหน้าที่รักษาดวงตาของเจ้าสาวผู้นั้นมากกว่าทำลาย ทั้งฮินดูและมุสลิมไม่ต่างจากสมาชิกในครอบครัวเดียวกัน ที่ประกอบไปด้วยพ่อ แม่ ลูก ความสำเร็จแห่งความเป็นครอบครัว ชาติและประเทศนั้นนำไปสู่ความสามัคคีทั้งหมดเหล่านี้เกิดขึ้นได้ก็ด้วยการเปลี่ยนทัศนคติของตนเอง” (Guha, 2012: 70) ท่านเน้นการอยู่ร่วมกันแบบถ้อยทีถ้อยอาศัยและสร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างกันด้วยการเปรียบอินเดียดังสาวน้อยที่มีสองดวงตาเงางาม หากดวงตาหายไปข้างหนึ่ง สาวสวยผู้นั้นก็เป็นได้แค่เพียงหญิงอัปลักษณ์ ด้วยเหตุนี้ เมื่ออยากให้อินเดียดำรงไว้ซึ่งเอกภาพ ความสามัคคี ผู้คนทั้งสองจะต้องรักใคร่และประนีประนอมซึ่งกันและกัน อย่างไรก็ตาม การประนีประนอมที่สำคัญที่สุดคือ การเริ่มต้นด้วยการเปลี่ยนวิธีคิดนั่นเอง

### 3. ความเป็นหนึ่งเดียว (Quam)

ท่านเซอร์ ชัยยิต อะหมัด ข่านได้ปราศรัย ณ เมืองลาฮอร์ เมื่อปี 1884 เพื่อสร้างความเป็นหนึ่งระหว่างฮินดูและมุสลิมว่า “เมื่อข้าพเจ้าใช้คำว่า “รัฐ” (Qaum) ข้าพเจ้าหมายถึง ความเป็นหนึ่งเดียวของฮินดูและมุสลิม นี่คือการรู้สึกที่ข้าพเจ้ามีต่อคำว่า “รัฐ” สำหรับข้าพเจ้าไม่สนใจว่า จะมีความเชื่อแบบไหน แต่สิ่งที่เราต่างให้ความสำคัญคือ ฮินดูและมุสลิมที่อาศัยอยู่ในประเทศเดียวกัน มีผู้ปกครองคนเดียวกัน ทรัพยากรที่ใช้แบบเดียวกัน มีความสุขและบททดสอบเหมือนกัน มีเหตุผลมากมายที่ข้าพเจ้าจะบอกว่า เรา

จำเป็นต้องอยู่ร่วมกันภายใต้ “ความเป็นหนึ่ง” สำหรับข้าพเจ้าแล้วคำว่า “ฮินดู” นั้นแปลว่า ผู้คนที่อยู่ในอินเดีย” (Qasmi, 2005: 142) ด้วยเหตุนี้ คำว่า “ฮินดูและมุสลิม” นั้นถูกใช้เพื่อแบ่งหลักความเชื่อทางศาสนา แต่ฮินดู อิสลาม คริสต์นั้นคือ ความเป็นชาติร่วมกัน ในความคิดของข้าพเจ้า คำว่า “ฮินดู” นั้นไม่ได้หมายถึงศาสนาใดศาสนาหนึ่ง แต่หมายถึง ทุกคนที่อาศัยอยู่ในแผ่นดินนี้ เราสามารถเรียกตัวเองได้ว่า “ฮินดู” ข้าพเจ้ารู้สึกเสียใจที่เป็นคนอินเดีย แต่ไม่มีใครเรียกข้าพเจ้าว่า “ฮินดู” ในมุมมองของชาวต่างชาติคำว่า “อินเดีย” นั้นหมายถึงคนอินเดียทุกคน ซึ่งไม่ได้จำเพาะเพียงฮินดูหรือมุสลิม” (Bhagwan, 1999: 88)

ท่านได้กล่าวในการประชุมทางด้านการศึกษานี้ เมื่อปัญจาบว่า “ความต้องการของข้าพเจ้าคือ การไม่จำกัดทางชาติพันธุ์ (Qaum) และศาสนาของผู้คน โดยทุกคนสามารถรวมเป็นหนึ่งได้... ความจริงพวกเขาเชื่อในศาสนาที่ต่างกัน แต่เราก็ไม่มีสาเหตุที่จะปิดกั้นความเชื่อเหล่านั้น ทุกคนมีอิสระ ใครจะเชื่อและศรัทธาแบบไหนถือเป็นสิทธิส่วนบุคคล ความเชื่อของตนเองจะต้องไม่ทำลายความเชื่อของคนอื่น หากสิ่งนั้นดี มันก็ดีสำหรับเขา หากสิ่งนั้นไม่ดี มันก็ไม่ดีสำหรับเขา ความรักเป็นสิ่งที่นำพามนุษย์ไปสู่ความสุขได้อย่างแท้จริง” (Husain, 2004:102 และ 106) สังคมอินเดียนั้นมีความหลากหลายทางด้านความเชื่อ ความคิด แนวทางปฏิบัติ แต่การประนีประนอมระหว่างกันถือเป็นสิ่งสำคัญในการสนับสนุนให้เกิดการอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข “กรณีของมุสลิมกับฮินดูยกพวกตีกัน เหตุผลเพราะว่าฮินดูบูชาวัวเป็นเทพเจ้า ในขณะที่มุสลิมกินเนื้อวัว ก็คือเรื่องมันไม่ใช่เรื่องใหญ่เรื่องโต เป็นเรื่องของพหุวัฒนธรรม ถ้าต่างคนต่างยอมรับว่ามันต่างกัน แล้วก็ใช้สันติวิธีอย่างเช่น ฮินดูอาจจะขอร้องว่าอย่ากินเนื้อวัวไปกินเนื้อควายหรืออะไรแทนได้ไหม มุสลิมก็ถ้าจะกินเนื้อวัวก็หลบ ๆ อย่าไปเชือดกินอย่างเปิดเผยหรือโจ่งแจ้ง มันดูทำท่ายเหมือนไปทำร้ายจิตใจ”

(อารีลักษณ์ พูลทรัพย์, สัมภาษณ์, 9 กันยายน 2563)

ท่านเซอร์ ซัยยิด อะหมัด ข่าน ได้นำเสนอว่า “ในเมืองอาลีการ์ เราสามารถจัดการความสัมพันธ์ระหว่างฮินดูและมุสลิมผ่านข้อตกลงเบื้องต้นร่วมกัน เนื่องจากความขัดแย้งเริ่มต้นจากการฆ่าวัวของชาวมุสลิม ในขณะที่ชาวยินดูรุนแรงต่อต้านการฆ่าวัวทางออกของปัญหาคือ การพูดคุยกันฉันท์มิตรและหาทางออกร่วมกัน” (Guha, 2012: 70) ท่านจึงนำเสนอว่า มุสลิมจะต้องเลิกฆ่าวัว หากต้องการรักษาความสัมพันธ์และความเชื่อใจระหว่างกัน เพราะการฆ่าวัวเป็นที่มาของปัญหาต่าง ๆ ในสังคมอินเดีย ด้วยเหตุนี้ท่านจึงห้ามการเชือดวัวในวันฮิด (ตรุษอิสลาม) ในรั้วมหาวิทยาลัยมุสลิมอาลีการ์ (Husain, 2004:101) ความพยายามในการสร้างความปรองดองระหว่างฮินดู-มุสลิมของท่านได้รับการชื่นชมอย่างมาก ไม่เว้นแม้กระทั่ง นัจมุล ฮุดา (Najmul Huda) ผู้ที่เรียกตนเองว่าฮินดูนิยม (Hindutva) ท่านเซอร์ ซัยยิด อะหมัด ข่าน ได้เริ่มขับเคลื่อนสังคมในฐานะแกนนำชาวมุสลิมและได้ทำงานร่วมกับนักคิดและนักเคลื่อนไหวท่านอื่น ๆ ซึ่งสิ่งเหล่านี้เป็นตัวอย่างสำคัญที่สามารถแสดงให้เห็นถึงการอยู่ร่วมกันในสังคมท่ามกลางความเป็นพหุวัฒนธรรม แต่เราสามารถร่วมมือกันในประเด็นที่สำคัญ ๆ ของสังคมเพื่อขับเคลื่อนจนบรรลุผลสำเร็จ (กิตติพันธ์ เอกอารีสกุล, สัมภาษณ์ 11 กันยายน 2563)

#### 4. เซคคิวลาร์แบบอินเดีย (Indian Secularism)

เซคคิวลาร์แบบอินเดียนั้นต้องการให้ทุกคนอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข ระบบการศึกษาจึงดำรงไว้ซึ่งหลักธรรมและความเท่าเทียม ท่านเซอร์ ซัยยิด อะหมัด ข่านจึงสามารถยกระดับแนวคิดและจิตวิญญาณของทุกศาสนาที่เข้ามาศึกษาในมหาวิทยาลัยมุสลิมอาลีการ์ คณาจารย์มีหลากหลายศาสนาหลายความเชื่อ ซึ่งแตกต่างกันออกไป อีกทั้งนักศึกษาทุกเชื้อชาติ ศาสนา ภาษา เผ่าพันธุ์ สีสัน นั้นได้รับการดูแลอย่างเท่าเทียม แนวคิด

ดังกล่าวของท่านส่งผลให้ท่าน Lala Baijnath Prasad ชาวยินดูเป็นผู้อำนวยการคนแรกของโรงเรียน อีกทั้งนักศึกษาคนแรกที่สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาตรีและปริญญาโทคือชาวยินดู นอกจากนี้ มีการเปิดสอนหลายภาษา นักศึกษามุสลิมและไม่ใช่มุสลิมเล่าเรียนด้วยกัน อาศัยด้วยกัน เล่นด้วยกัน รับประทานอาหารด้วยกัน ด้วยเหตุนี้ มหาวิทยาลัยมุสลิมอาลีการ์จึงเป็นผลผลิตจากแนวคิดเซคคิวลาร์ของท่านเซอร์ ซัยยิด อะหมัด ข่าน (Ahmad, 2006: 84)

ท่านทำให้สถาบันการศึกษาเป็นสถานที่เรียนรู้ร่วมกันของพลเมือง ซึ่งท่านได้กล่าวว่า “ภราดรภาพนั้นสามารถเกิดขึ้นได้ภายใต้สถาบันการศึกษาที่มีสมาชิกหลากหลายความเชื่ออยู่ร่วมกัน หอฟัก สนามและชมรมนั้นทำให้นักศึกษาเรียนรู้แนวทางระบอบประชาธิปไตยในชีวิตร่วมกัน” (Government of India 1951) จะเห็นได้ว่า แนวคิดเซคคิวลาร์แบบอินเดียสามารถทำให้ทุกคนอยู่ร่วมกันท่ามกลางความแตกต่างได้เป็นอย่างดี จนท่านถูกยกย่องว่า “ไม่มีรัฐบุรุษอินเดียหรือนักคิดท่านใดที่ได้นำเสนอแนวคิดเซคคิวลาร์แบบอินเดียอย่างที่ท่านเซอร์ ซัยยิด อะหมัด ข่านได้กระทำในศตวรรษที่ 19” (Nizami, 1991: 10)

ด้วยเหตุนี้ แนวคิดเซคคิวลาร์แบบอินเดียจึงมีจุดมุ่งหมายสำคัญเพื่อปกป้องสิทธิของชนกลุ่มน้อย (Minority) เนื่องจากสังคมอินเดียนั้นมีความหลากหลาย ความไม่เท่าเทียม ความเหลื่อมล้ำค่อนข้างสูง หากเลือกใช้การปฏิบัติหรือมีนโยบายปฏิบัติที่ทุกคนเท่าเทียมกันหมด มันก็จะทำให้ความไม่เท่าเทียมเกิดขึ้นซ้ำแล้วซ้ำเล่า (Reproduce) เพราะฉะนั้นการให้สิทธิคนหนึ่งมากกว่าจึงมีความจำเป็นเพื่อชดเชยความไม่เท่าเทียมในอดีต และเพื่อลดความเหลื่อมล้ำหรือความไม่เท่าเทียมที่จะเกิดขึ้นในอนาคต (อาดีสัน อุสม่า, สัมภาษณ์ 25 พฤศจิกายน 2563) ความพิเศษของรัฐเซคคิวลาร์ (Secularism) แบบอินเดียคือ การเปิดโอกาสให้ผู้นำศาสนาเข้ามาเล่นการเมือง เพราะเชื่อใน

ความเป็นประชาธิปไตยและระบบเชควิลาร์ ซึ่งหมายถึง อิสระภาพของทุกศาสนาและอิสระของทุกคนที่จะเข้ามาเล่นในการเมือง เราเลยเห็นพระขึ้นมาเป็นผู้นำรัฐ เพราะกฎหมายรัฐธรรมนูญของอินเดียมีความเคารพ (Respect) ในความเป็นรัฐเชควิลาร์อยู่แล้ว (ศุภวิทย์ แก้วคุนออก, สัมภาษณ์ 8 มกราคม 2564)

### อภิปรายผลวิจัย

จากแนวคิดดังกล่าวข้างต้น ท่าน เซอร์ ชัยยิต อะหมัด ข่านพยายามสร้างแนวทางในการสร้างวัฒนธรรมสันติภาพในสังคมพหุวัฒนธรรมแบบอินเดีย ซึ่งท่านได้รับการยกย่องให้เป็นปราชญ์ระดับแนวหน้าที่พยายามวางแนวทางของการอยู่ร่วมกันในสังคม ท่านมุ่งเน้นการยกระดับสังคมอินเดียด้วยการศึกษา ท่านได้ติดตามหาทางปัญญาให้กับชาวอินเดียด้วยองค์ความรู้แทนการใช้กำลังในการต่อสู้กับจักรวรรดิอังกฤษ (กิตติพันธ์ เอกอาริสกุล, สัมภาษณ์ 11 กันยายน 2563)

ท่านเซอร์ ชัยยิต อะหมัด ข่านจึงนำเสนอแนวคิดสำคัญ 4 อย่างคือ “การเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรม” ซึ่งแนวคิดดังกล่าวถือเป็นสิ่งสำคัญในการเปิดโลกทัศน์ของผู้คน ซึ่งการเรียนรู้ดังกล่าวของท่านนั้นตรงกับแนวคิดการสร้างวัฒนธรรมสันติภาพของโทมัส มิเชลเรื่องของ “การสานเสวนา” ซึ่งสามารถสร้างความเข้าใจและก่อให้เกิดสันติภาพในการอยู่ร่วมกันได้อย่างสงบสุข อีกทั้งเมื่อมีการเรียนรู้ระหว่างกันก็จะทำให้เกิดความเข้าใจและอยู่ร่วมกันด้วยความรัก ถ้อยทีถ้อยอาศัย จนกระทั่งสังคมเป็นไปด้วยความสงบเรียบร้อย การสานเสวนาระหว่างศาสนาหรือการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรมนั้นเป็นแนวทางในการรักษาความรักและความสามัคคีระหว่างผู้คนในสังคม ท่านเซอร์ ชัยยิต อะหมัด ข่านดำเนินทั้งมุสลิมและฮินดู หากมีแนวคิดสุดโต่ง นอกจากนี้ ท่านยังมุ่งเน้นการประนีประนอมเพื่อให้ทุกคนสามารถอยู่ร่วมกันได้

“สองดวงตาของอินเดีย” ถือเป็นแนวคิดสำคัญที่จะสร้างความเข้าใจและก่อให้เกิดสันติภาพเพื่ออยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข นอกจากนี้ แนวคิดดังกล่าวยังเป็นการประนีประนอมความขัดแย้งระหว่างมุสลิมและฮินดู ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิด “การใช้ชีวิตร่วมกัน” ของโทมัส มิเชล เพื่อถือเป็นโอกาสในการเรียนรู้ความต่างของความเชื่อและมุ่งเน้นการสร้างสามัคคีระหว่างกัน สองดวงตาของอินเดียคือ การให้ความสำคัญกับผู้คนทั้งสองกลุ่มเท่ากัน อีกทั้งยังมุ่งเน้นการเป็นประชาธิปไตยด้วยกัน ซึ่งสิ่งนี้เป็นแนวทางสำคัญที่ก่อให้เกิดการเรียนรู้ระหว่างกัน เนื่องจากทั้งสองได้ใช้ชีวิตร่วมกัน ไม่ต่างจากสองดวงตาที่อยู่ในเรือนร่างของคนคนเดียวกันนั่นเอง

“ความเป็นหนึ่งเดียว” ในสังคมเกิดจากการเรียนรู้และการเอาใจระหว่างกัน ซึ่งโทมัส มิเชลได้นำเสนอ “การป้องกัน” ความเข้าใจคลาดเคลื่อนผ่านการเรียนรู้ขนบธรรมเนียม วัฒนธรรมและประเพณี รวมถึงวิถีชีวิตของเพื่อนต่างความเชื่อด้วยการประนีประนอมระหว่างกัน ซึ่งท่านเซอร์ ชัยยิต อะหมัด ข่านก็ได้นำเสนอสิ่งดังกล่าวผ่านความเชื่อฮินดูและมุสลิมที่แตกต่างกันเพื่อไม่ให้เกิดการปะทะระหว่างกัน ท่านมุ่งเน้นความสามัคคีในสังคมด้วยการเสนอว่า ทั้งมุสลิมและฮินดูนั้นเกิดบนแผ่นดินเดียวกัน ใช้อากาศแหล่งเดียวกัน กินอาหารจากแผ่นดินเดียวกัน เสียชีวิตก็ทิ้งรกรากไว้ในสถานที่เดียวกัน ซึ่งสิ่งดังกล่าวเป็นการสะท้อนให้เห็นภาพของการคลุกคลีและเข้าใจรากเหง้าร่วมกัน

เมื่อเข้าใจก็เป็นการง่ายที่จะอยู่ร่วมกัน อีกทั้งยังเป็นเรื่องง่ายที่จะปกป้องความเข้าใจคลาดเคลื่อนหรือการเสกข้อมูลมือสองที่อาจนำไปสู่ความขัดแย้งกันได้ นอกจากความเป็นหนึ่งเดียวที่ต้องเรียนรู้กันแล้ว ความเข้าใจดังกล่าวนั้นถือเป็นการป้องกันการปะทะ



ระหว่างกัน ท่านเซอร์ ชัยยิต อะหมัด ข่านจึงใช้ความเข้าใจเพื่อป้องกันการปะทะนั้นให้มุสลิมหยุดการพลีทานสัตว์ (กุรบาน) ด้วยการเชือดวัว เนื่องจากวัวมีความสัมพันธ์กับความเชื่อฮินดู มุสลิมจึงเชือดควายแทน เพราะควายเป็นแนวทางแห่งการประณีประนอมและไม่ทำให้ผลบุญของการเชือดกุรบานนั้นบกพร่องไปแม้แต่หนึ่งเดียว

“เชคคิวนาร์แบบอินเดีย” ในมุมมองของเซอร์ ชัยยิต อะหมัด ข่านปรากฏออกมาในรูป “โรงเรียนสันติภาพ” หรือ “มหาวิทยาลัยมุสลิมอาลิการ์” ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของโทมัส เมเซล โดยท่านเซอร์ ชัยยิต อะหมัด ข่านพยายามสร้างหลักสูตรการศึกษาแบบบูรณาการทั้งวิถีชีวิต ศาสตร์ ภาษา สาขา ตำรา ศาสนา หลักสูตร นักเรียน ครูผู้สอน ซึ่งไม่ผูกขาดความเชื่อหนึ่งความเชื่อใด สถาบันการศึกษาจึงสามารถยกระดับแนวคิดของผู้คนให้หลุดพ้นจากกับดักความรุนแรงและการจับอาวุธลุกขึ้นสู้ รวมถึงการห้ามนระหว่างผู้ที่มีความเชื่อและหลักศรัทธาที่แตกต่างกัน มหาวิทยาลัยมุสลิมอาลิการ์จึงเป็นมันสมองของชาวอินเดียในการขับเคลื่อนสังคมไม่ว่าศาสนา ชาติพันธุ์ วรรณะ ภาษา สีดผิว ความเชื่อและวัฒนธรรมแบบใด

อย่างไรก็ตาม แม้เซอร์ ชัยยิต อะหมัด ข่านจะเป็นผู้ทรงอิทธิพลและนำเสนอแนวทางในการสร้างวัฒนธรรมสันติภาพให้กับสังคมอย่างชัดเจนแล้ว สังคมอินเดียยังมีข้อดีประการสำคัญนั่นการเป็นสังคมที่ผู้คนโศมาในสภาพซึมซับวัฒนธรรมแบบหลอมรวมที่ทำให้ทุกคนสามารถเรียนรู้ระหว่างกันได้ จนสังคมอินเดียไม่ต้องการฮีโร่ (Hero) อีกทั้ง เขาไม่จำเป็นต้องซูเปอร์ฮีโร่คนใดเพราะผู้คนที่โศมาในสังคมดังกล่าวล้วนมีวิถีคิดและมีวิถีแบบปราชญ์อยู่ในตัวเอง ซึ่งวัฒนธรรมแห่งการประณีประนอมและการอยู่กับอัตลักษณ์แห่งความหลากหลายนั้นเป็นสิ่งที่สังคมไทยยังขาด สังคมไทยจึง

ต้องการความเป็นฮีโร่ เนื่องจากเราไม่ได้อยู่ในวัฒนธรรมสังคมแบบอินเดีย (ปิยนุตร สุเมตติกุล, สัมภาษณ์, 25 พฤศจิกายน 2563)

### ข้อเสนอแนะในการนำผลวิจัยไปใช้ประโยชน์

แนวคิดของท่านเซอร์ ชัยยิต อะหมัด ข่านเป็นรูปแบบของความสำเร็จในการสร้างวัฒนธรรมสันติภาพในสังคมอินเดียและสามารถนำมาเป็นแนวทางในการอยู่ร่วมกันของผู้คนในสังคมพหุวัฒนธรรม ซึ่งผู้วิจัยขอเสนอแนวคิดดังกล่าวเพื่อไปใช้ประโยชน์ดังต่อไปนี้

1. การเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรม (Cross Culture Learning) ผู้วิจัยมีข้อเสนอว่า รัฐควรบรรจุหลักสูตรหรือเนื้อหาที่เป็นแกนกลางในการเรียนการสอนเกี่ยวกับความแตกต่างของแต่ละวัฒนธรรมความเชื่อที่มีอยู่ในประเทศตั้งแต่เยาว์วัยถึงระดับอุดมศึกษา อีกทั้งสถาบันการศึกษาจะต้องดำเนินกิจกรรมทั้งค่ายอบรมหรือกิจกรรมการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรมให้กับพลเมืองเพื่อให้พวกเขาเข้าใจอัตลักษณ์อันหลากหลายในสังคมเพื่อสนองเจตจำนงแห่งการสร้างชาติว่า “รวมเลือดเนื้อเป็นชาติเชื้อไทย”

2. ความเป็นหนึ่งเดียว (Quam) ผู้วิจัยขอเสนอว่า รัฐจะต้องส่งเสริมความเป็นหนึ่งเดียวภายใต้คุณค่าแห่งอัตลักษณ์อันหลากหลายในทุกระดับของสังคมทั้งหน่วยงานรัฐ หน่วยงานเอกชน รวมทั้งพื้นที่สาธารณะทั่วไปเพื่อให้พื้นที่แห่งอัตลักษณ์ดำรงอยู่และได้รับการยอมรับระหว่างกัน

3. สองดวงตาของอินเดีย (Two eyes of India) ผู้วิจัยขอเสนอว่า รัฐจะต้องให้ความสำคัญกับกลุ่มอัตลักษณ์และวัฒนธรรมท้องถิ่นของแต่ละภาคส่วนของสังคมอย่างเท่าเทียมโดย “ไม่ทิ้งใครไว้ข้างหลัง” หากอัตลักษณ์หลากหลายเข้มแข็ง รัฐก็จะมั่นคง

## 4. เซคคิวลาร์แบบอินเดีย (Indian Secularism)

ผู้วิจัยขอเสนอว่า รัฐจะต้องส่งเสริมการนำเสนอแนวคิดแห่งความรักและความเป็นหนึ่งในชาติเพื่อให้เกิดความสามัคคีในสังคมโดยไม่เลือกปฏิบัติทั้งด้านศาสนา เชื้อชาติ วัฒนธรรม ภาษา อีกทั้งต้องคำนึงถึงสิทธิขั้นพื้นฐานของทุกอัตลักษณ์

## ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรศึกษาแนวคิดการสร้างวัฒนธรรมสันติภาพจากปวงปราชญ์ชาวไทยเพื่อสร้างแรงกระตุ้นให้สังคมตระหนักถึงสันติภาพและการอยู่ร่วมกันท่ามกลางความหลากหลายในสังคมพหุวัฒนธรรม

2. ควรศึกษาแนวทางการสร้างวัฒนธรรมสันติภาพจากหลักคำสอนของศาสนาเพื่อสนับสนุนให้สังคมอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข

## กิตติกรรมประกาศ

ขอขอบคุณจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ที่สนับสนุนงบประมาณโครงการวิจัยเรื่อง “อินเดีย: การสร้างวัฒนธรรมสันติภาพในพื้นที่พหุสังคม” จากกองทุนรัชดาภิเษกสมโภช จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ประเพณีทุนพัฒนาอาจารย์ / นักวิจัยใหม่

## เอกสารอ้างอิง

- Ahmad, A. (2006). *Sir Syed Ahmad Khan on Education*. Aligarh Muslim University Press.
- Bhagwan, V. (1999). *Indian Political Thinkers*. Atma Ram and Sons.
- Gandhi, R. (2000). *Understanding Muslim Mind*. Penguin.
- Government of India. (1951). *University Education Commission Report (1948-1949)*. Minister of Education.
- Guha, R. (2012). *Makers of Modern India*. Penguin.
- Husain, I. (2004). “Sir Syed’s Perception of Islam.” In Abdul Ali and Syed Ahsan (Eds.), *Contribution of Sir Syed Ahmad Khan to Islamic Studies* (pp. 94-109). Aligarh Muslim University Press.
- Khan, G. A. (2004). Sir Syed Ahmad Khan and Maulana Muhammad Qasim Nanautavi: Educational Views. In Abdul Ali and Syed Ahsan (Eds.), *Contribution of Sir Syed Ahmad Khan to Islamic Studies* (pp. 149-170). Aligarh Muslim University Press.
- Khan, S. A. (2007). *History of the \*Bijnor\* Rebellion (1858)*. (Translated by Hafeez Malik and Morris Dembo). <http://www.columbia.edu/itc/mealac/pritchett/00urdu/asbab/bijnor/index.html>
- Michel, T. (2001). On Building a Culture of Peace. In Mucha-Shim Arquiza and M. Abdus Sabur (Eds.), *Interfaith Conference on the Culture of Peace: Celebrating A.M.A.N.’s Ten Years of Relevance in International Solidarity, Networking and Peace-Work* (pp. 42-53.). Asian Muslim Action Network.
- Mukem, A. (2015). Sir Syed Ahmad Khan (1817-1898): Transition of violence to education system. *Walailak Journal of Social Science*, 8(1), 35-61.

---

<https://so06.tci-thaijo.org/index.php/wjss/article/view/94579/73948>

Nizami, K. A. (1991). *Secular Tradition at the Aligarh Muslim University*. Aligarh Muslim University Press.

Qasmi, A. (2005). Political Intellectualism Versus Muslim Reformers: Shah Waliullah and Sir Syed Ahmad Khan. In Abdul Ali and Syed Ahsa (Eds.), *Contribution of Sir Syed Ahmad Khan to Islamic Studies* (pp. 134-148). Aligarh Muslim University Press.

United Nations. (1999). *Resolution adopted by the General Assembly: 53/243 A. Declaration on a Culture of Peace*. September 13, 1999.